

การบริหารจัดการที่ธรณีสงฆ์ตามหลัก “บวร” ของวัดในจังหวัดเพชรบุรี*

THE MANAGEMENT AT THE MONASTERY BASED ON V-T-G (VILLAGE-TEMPLE-
GOVERNMENT) PRINCIPLE IN PHETCHABURI PROVINCE

อนุชา พละกุล

Anucha Bhalakula

พระวชิรวาที

Phra Wacharawatee

พระสมุห์อาคม อาคมธีโร

Phrasamu Arkom Arkamatheero

ดาวณา เกตุทอง

Dawnapa Kettong

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: anucha.bha@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สภาพปัญหาการพัฒนาพื้นที่ธรณีสงฆ์ 2) กระบวนการพัฒนาพื้นที่ธรณีสงฆ์ และ 3) การประเมินผลการพัฒนาพื้นที่ธรณีสงฆ์ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ 17 คน ผู้ร่วม และจากกิจกรรม 15 คน พบว่า 1. สภาพปัญหาการพัฒนาพื้นที่ธรณีสงฆ์ ได้แก่ 1) กฎหมาย การไม่บังคับใช้กฎหมายอย่างเด็ดขาด เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงคู่สัญญา โดยไม่มีนิติกรรมรับรอง 2) คณะสงฆ์ ถือเมตตาบริหารจัดการที่ธรณีสงฆ์ ให้พุทธศาสนิกชนใช้ประโยชน์ แต่ได้มอบหมายให้ผู้เกี่ยวข้องดำเนินการ 3) คณะกรรมการ คือ ผู้แทนของวัด แต่บางพื้นที่ไม่สามารถบังคับใช้ระเบียบได้ และ 4) สัญญา ที่ธรณีสงฆ์บางแปลง ผู้เช่าเดิมนำไปให้บุคคลที่ 3 เช่าต่อ ซึ่งไม่สามารถทราบระยะเวลาการเช่า จึงยากต่อการติดตามทำสัญญาใหม่ 2. กระบวนการพัฒนาพื้นที่ธรณีสงฆ์ ได้แก่ 1) บ้าน/ชุมชน ทำการวางแผน การดำเนินงาน และการติดตามประเมินผล และตอบสนองความต้องการของทุกฝ่าย 2) วัด/เจ้าอาวาส พัฒนาพื้นที่ธรณีสงฆ์ให้เป็นประโยชน์ต่อพระศาสนาและชุมชน และ 3) ราชการ สนับสนุน และส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่ธรณีสงฆ์ ให้เป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย 3. การประเมินผลการพัฒนาพื้นที่ธรณีสงฆ์ ได้แก่ 1) การใช้ประโยชน์ทางศาสนา คือ ศูนย์เรียนรู้ทางศาสนา เกษตรกรรมเชิงพุทธ การท่องเที่ยวเชิงศาสนา 2) การนำที่ดินไปให้เช่า อาทิ การเกษตร การพาณิชย์ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนา และ 3) การใช้เพื่อสาธารณประโยชน์อื่น ๆ คือ การพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ สถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การเกษตรกรรมท้องถิ่น 4) การพัฒนาฐานบริการสาธารณะ อาทิ ศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้ยากไร้ และ 5) การสร้างพื้นที่สำหรับกิจกรรมสันทนาการและการกีฬา อาทิ พื้นที่ออกกำลังกาย

คำสำคัญ: การบริหารจัดการ, พื้นที่ธรณีสงฆ์, หลัก “บวร”

Abstract

This research aims to 1) Problems in developing the Sangha land area, 2) The process of developing the Sangha land area, and 3) Evaluate the results of developing the Sangha land area. Data were collected by interviewing 17 participants and 15 participants from the activities. It was found that 1. Problems in developing the Sangha land area include: 1) Laws: Laws are not strictly enforced due to changes in contracting parties without legal approval. 2) The Sangha is kindly managing the Sangha land area for Buddhists to use but has assigned relevant persons to operate. 3) The committee is a representative of the temple, but some areas cannot enforce the regulations. 4) Contracts: Some plots of Sangha land are leased by the original lessee to a third party, and the lease period is unknown, making it difficult to follow up and make a new contract. 2. The process of developing the Sangha land area includes: 1) Houses/communities: This makes planning, operation, monitoring and evaluation difficult and responds to the needs of all parties. 2) Temples/abbots Develop the Sangha land for the benefit of religion and the community, and 3) The government supports and promotes the development of the Sangha land for the benefit of all parties. 3. Evaluation of the development of the Sangha land includes 1) Religious uses, such as religious learning centers, Buddhist agriculture, and religious tourism; 2) Land leasing, such as agriculture, commerce, cultural and religious tourism; and 3) Use for other public benefits, such as development as a learning center, cultural tourist attractions, and local agriculture; 4) Development of public service bases, such as social service centers for the poor; and 5) Creation of areas for recreational and sports activities, such as exercise areas.

Keywords: Management, Sangha land area, V-T-G (Village-Temple-Government)

บทนำ

ปัญหาการบริหารการจัดประโยชน์ที่ดินวัดร้าง และศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งได้มีการแก้ไขครั้งล่าสุดเมื่อปี 2535 โดยมีได้มีการแก้ไขจนถึงปัจจุบัน ยังไม่ครอบคลุมกับสภาพการณ์ในการบริหารจัดการศาสนสมบัติ ให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและความเป็นจริงในปัจจุบัน จึงควรมีการปรับปรุงแก้ไข พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ให้สอดคล้องและครอบคลุมกับสภาพเศรษฐกิจ ที่สามารถดำเนินการเกี่ยวกับทรัพย์สินของพระศาสนาให้มีประสิทธิภาพ (พระครูวิจิตกิจจาภิวัฒน์ (จนทโซโต/เรืองศรี), 2559) ในขณะที่สังคมมีความเข้มแข็งและเกิดการพัฒนาด้านอาชีพต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมกับพื้นที่ ตลอดจนการเข้าถึงการบริการภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีมากขึ้น และสร้างความเชื่อมั่นและความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยของประชาชนได้อย่างมั่นคงถาวร ลดความขัดแย้งเกี่ยวกับการบุกรุกทรัพยากรอย่างผิดกฎหมาย เช่น การเข้าไปบุกรุกป่า การนำพื้นที่ว่างมาสร้างเป็นที่อยู่อาศัยเพื่อให้ประชาชนผู้ด้อยโอกาสได้มีที่อยู่อาศัย และเป็นการนำพื้นที่ว่างเปล่ามาใช้ประโยชน์ และนารายได้ที่เกิดจากส่วนนี้ไปใช้พัฒนาสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ประชาชนบางชุมชนเกิดการอพยพไปหาที่อยู่อาศัยประกอบกับประชาชนบางพื้นที่ไม่มีที่อยู่เป็นของ

ตัวเองมาตั้งแต่แรก ฉะนั้นการอยู่ร่วมกันได้อย่างผาสุก ไม่ขัดแย้ง ประองตอง มีสันติสุขสันติภาพ จึงเป็นกระบวนการบริหารทางสังคม คือ การอาศัยกลุ่มคนทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมายของวัด (เสนาะ ตีเยาว์, 2544)

การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดที่มีการเปิดเผยและเปิดโอกาสให้หลายฝ่ายมีส่วนร่วมในการบริหารงาน ร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสารและความเคลื่อนไหวทางการเงินของวัดไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อมตามแนวทางพระราชบัญญัติเป็นไปตามหลักการมีส่วนร่วม โปร่งใสตรวจสอบได้ และหลักคุณธรรมที่เจ้าอาวาส คณะกรรมการวัดพึงมีต่อประชาชน ทำให้ความศรัทธาเกิดขึ้นระหว่างวัดกับทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง นำพาไปสู่ความร่วมมือกันพัฒนาวัดและสถาบันพระพุทธศาสนาในประเทศไทยต่อไปในอนาคตอย่างมั่นคงและยั่งยืน กรณีศึกษาการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดจันเสนและวัดตากฟ้า เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัด ฯ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างต้นแบบการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศาสนสมบัติ โดยใช้แนวทางพระราชบัญญัติระบบและหลักเกณฑ์ในการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัด ฯ มีความคล้ายคลึงกัน ดำเนินการสอดคล้องกับกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2511 การมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนของวัด ฯ เป็นการมีส่วนร่วมทั้งทางตรงและทางอ้อม แนวทางการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัด ฯ เป็นการปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้ในพระธรรมนูญ พระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ กฎกระทรวง มติมหาเถรสมาคม หลักธรรมาภิบาล (กฤติน จันทร์สนธิมา, 2561)

ดังนั้นความจำเป็นในการศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการที่ธรมิสงฆ์ตามหลัก “บวร” ของวัดในจังหวัด เพชรบุรี เกิดจากปัญหาการบริหารจัดการที่ธรมิสงฆ์ของวัด ซึ่งวัดหนึ่งมีหลายเอนดตั้งอยู่คนละพื้นที่กัน หากไม่ได้รับการดูแลตามสิทธิและกฎหมายอย่างทั่วถึง อาจเกิดปัญหาข้อพิพาทได้ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของทั้ง พระสงฆ์ วัด และพุทธศาสนิกชนที่เกี่ยวข้องกับที่ดินดังกล่าว ฉะนั้น การศึกษาจึงเป็นการเสนอแนวทางการบริหารจัดการที่เหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการพัฒนาพื้นที่ธรมิสงฆ์ของวัดในพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี
2. เพื่อสร้างกระบวนการพัฒนาพื้นที่ธรมิสงฆ์ตามหลัก “บวร” ของวัดในจังหวัดเพชรบุรี
3. เพื่อประเมินผลการพัฒนาพื้นที่ธรมิสงฆ์ตามหลัก “บวร” ของวัดในจังหวัดเพชรบุรี

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ การเก็บข้อมูลจากการปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึกหรือสนทนากลุ่ม (focus group discussion) ร่วมกับการสังเกต โดยมีรายละเอียดของการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1.1 ผู้ให้สัมภาษณ์ ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง ได้แก่ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุวรวิหาร ไวยาวัจกร ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา นักกฎหมาย รวมทั้งสิ้นจำนวน 17 รูปหรือคน

1.2 ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ร่วมกิจกรรมเชิงปฏิบัติการจากการปรึกษาที่ผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ เจ้าอาวาสในฐานะ ผู้ดูแลที่ธรมิสงฆ์ ประชาชนผู้มีรายได้น้อยที่ต้องการที่อยู่อาศัย ที่ดินจังหวัด นักกฎหมายเข้าร่วมการสนทนา

แลกเปลี่ยน เพื่อการบริหารจัดการที่ธรรมาภิบาลตามหลัก “บวร” ของวัดของวัดในจังหวัดเพชรบุรี รวมทั้งสิ้นจำนวน 15 รูปหรือคน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) โดยมีเนื้อหาสำคัญ ได้แก่

1. ข้อมูลส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ สถานภาพ อายุ อาชีพ ตำแหน่ง
2. ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาการพัฒนาพื้นที่ธรรมาภิบาลของวัดในพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี
3. ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาพื้นที่ธรรมาภิบาลตามหลัก “บวร” ของวัดในจังหวัดเพชรบุรี
4. ข้อมูลเกี่ยวกับการประเมินผลการพัฒนาพื้นที่ธรรมาภิบาลตามหลัก “บวร” ของวัดในจังหวัดเพชรบุรี
5. ข้อมูลเกี่ยวกับข้อเสนอแนะ

2.2 ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ร่วมกิจกรรมเชิงปฏิบัติการจากการปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญและผู้เกี่ยวข้องกับที่ธรรมาภิบาล เจ้าอาวาสในฐานะผู้ดูแลที่ธรรมาภิบาล ประชาชนผู้มีรายได้น้อยที่ต้องการที่อยู่อาศัย ที่ดิน จังหวัด นักกฎหมายเข้าร่วมการสนทนาแลกเปลี่ยน เพื่อการบริหารจัดการที่ธรรมาภิบาลตามหลัก “บวร” ของวัดของวัดในจังหวัดเพชรบุรี

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

3.1 การลงพื้นที่ธรรมาภิบาลของวัดมหาธาตุวรวิหาร อำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยลงพื้นที่ด้วยตนเอง เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

3.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมพื้นที่ตัวอย่างที่จะทำควบคู่กับการสัมภาษณ์ และเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ข้อที่ 3 และข้อที่ 3

3.3 การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารจัดการที่ที่ดินและที่ธรรมาภิบาล ได้แก่ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุวรวิหาร ไวยาวัจกร ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา นักกฎหมาย รวมทั้งสิ้นจำนวน 17 รูปหรือคน เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ข้อที่ 3 และข้อที่ 3

3.4 การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับการบริหารจัดการที่ธรรมาภิบาลตามหลัก “บวร” ของวัดในจังหวัดเพชรบุรี โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) การสังเกต และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ข้อที่ 3 และข้อที่ 3

3.5 การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ของคณะผู้วิจัย เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ข้อที่ 3 และข้อที่ 3

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการวิเคราะห์เนื้อหาที่ได้จากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและมีความเชื่อมโยงกัน

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยผู้วิจัยพยายามรักษาสำนวนเดิมของผู้ให้สัมภาษณ์ รวมทั้งปรับแก้ให้มีความชัดเจนทางการสื่อสาร ความหมาย และลดข้อความที่ซ้ำซ้อนกัน

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ที่ประกอบ ด้วยผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) ผู้จดบันทึก (Note Taker) ผู้ช่วยทั่วไป (Assistant) และผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งใช้หัวข้อสนทนาที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย และวิเคราะห์โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

1. สภาพปัญหาการพัฒนาพื้นที่ธรณีสัณฐานของวัดในพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี ได้แก่ 1) กฎหมาย เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาพื้นที่ธรณีสัณฐานอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 1.1) พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 1.2) พระราชบัญญัติที่ดิน พ.ศ. 24๙4 1.3) พระราชบัญญัติการเช่าอาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2542 1.4) ระเบียบมหาเถรสมาคม 1.5) กฎหมายภาษีอากร 1.6) กฎหมายสิ่งแวดล้อม 1.7) กฎหมายปกครอง 2) คณะสงฆ์ มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาพื้นที่ธรณีสัณฐาน ประกอบด้วย 2.1) พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 2.2) พระราชบัญญัติที่ดิน พ.ศ. 24๙4 2.3) พระราชบัญญัติการเช่าอาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2542 2.4) ระเบียบมหาเถรสมาคม 2.5) กฎหมายภาษีอากร 2.6) กฎหมายสิ่งแวดล้อม และ 2.7) กฎหมายปกครอง 3) คณะกรรมการ สามารถบริหารจัดการและใช้ประโยชน์ที่ดินได้อย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และเป็นประโยชน์ต่อชุมชน ประกอบด้วย 3.1) ความรู้ทางกฎหมาย 3.2) ความรู้ทางเศรษฐกิจและการจัดการ 3.3) ความรู้ทางสังคมและชุมชน 3.4) ความรู้ทางเทคโนโลยีและนวัตกรรม 3.5) ความรู้ทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว 3.6) ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม 3.7) ความรู้ทางศาสนาและจริยธรรม และ 3.8) ความรู้ด้านการสื่อสารและการประสานงาน และ 4) สัญญา การมีความรู้ความเข้าใจทำให้การทำสัญญาเป็นไปอย่างถูกต้อง โปร่งใส และเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย 4.1) ความรู้ทางกฎหมาย 4.2) ความรู้ทางเศรษฐกิจและการจัดการ 4.3) ความรู้ทางสังคมและชุมชน 4.4) ความรู้ทางสิ่งแวดล้อม 4.5) ความรู้ทางเทคโนโลยี 4.6) ความรู้ทางวัฒนธรรม 4.7) ความรู้ทางจริยธรรม และ 4.8) ความรู้ด้านการสื่อสารและการประสานงาน

2. กระบวนการพัฒนาพื้นที่ธรณีสัณฐานตามหลัก “บวร” ของวัดในจังหวัดเพชรบุรี ได้แก่ 1) บ้าน/ชุมชน บ้านและชุมชนสำคัญในการพัฒนาพื้นที่ธรณีสัณฐาน ทำให้การวางแผน การดำเนินงาน และการติดตามประเมินผลมีประสิทธิภาพ และตอบสนองความต้องการของทุกฝ่าย ประกอบด้วย 1.1) สำรวจและวิเคราะห์พื้นที่ 1.2)หารือกับชุมชนและวัด 1.3) วางแผนการพัฒนา 1.4) ขออนุญาตและประสานงาน 1.5) ดำเนินการพัฒนา 1.6) บริหารจัดการและติดตามผล และ 1.7) ส่งเสริมความยั่งยืน 2) วัด/เจ้าอาวาส มีบทบาทพัฒนาพื้นที่ธรณีสัณฐานให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และเป็นประโยชน์ต่อพระศาสนาและชุมชน ประกอบด้วย 2.1) สำรวจและวางแผน 2.2) หารือกับชุมชน 2.3) ขออนุญาตและปฏิบัติตามกฎหมาย 2.4) ระดมทรัพยากร 2.5) ดำเนินการพัฒนา 2.6) ติดตามและประเมินผล 2.7) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน และ 2.8) รักษาความยั่งยืน และ 3) ราชการ ภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนและส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่ธรณีสัณฐานให้เป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย 3.1) ศึกษาข้อกฎหมายและนโยบาย 3.2) ประสานงานกับคณะสงฆ์และชุมชน 3.3) สำรวจและ

วิเคราะห์พื้นที่ 3.4) จัดทำแผนพัฒนา 3.5) ขออนุมัติโครงการ 3.6) ระดมทรัพยากร 3.7) ดำเนินการพัฒนา 3.8) ติดตามและประเมินผล 3.๙) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน และ 3.10) รักษาความยั่งยืน

3. การประเมินผลการพัฒนาพื้นที่ที่ธรณีสงฆ์ตามหลัก “บวร” ของวัดในจังหวัดเพชรบุรี ได้แก่ 1) การใช้เพื่อประโยชน์ทางศาสนา ประกอบด้วย 1.1) ศูนย์เรียนรู้ทางศาสนาและวัฒนธรรม 1.2) เกษตรกรรมเชิงพุทธ 1.3) การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม 1.4) พลังงานสะอาดและสิ่งแวดล้อม 1.5) ศูนย์ปฏิบัติธรรมและสุขภาพ 1.6) โครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม 1.7) ศูนย์นวัตกรรมการชุมชน 1.8) แพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อการบริจาคและกิจกรรมทางศาสนา 1.๙) โครงการศิลปะและวัฒนธรรม 1.10) การจัดการขยะและรีไซเคิล 1.11) โครงการส่งเสริมการศึกษา 1.12) การใช้โดรนและเทคโนโลยีการเกษตร 1.13) โครงการธนาคารต้นไม้ และ 1.14) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ 2) การนำที่ดินไปให้เช่าเพื่อหารายได้เข้าวัด ประกอบด้วย 2.1) การเช่าที่ดินเพื่อการเกษตร 2.2) การเช่าที่ดินเพื่อการพาณิชย์ 2.3) การพัฒนาพื้นที่เพื่อการศึกษาและนวัตกรรมการ 2.4) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนา 2.5) การพัฒนาพื้นที่เพื่อสาธารณประโยชน์ 2.6) การร่วมมือกับภาครัฐและเอกชน 2.7) การสร้างรายได้ผ่านพลังงานสะอาด 2.8) การจัดการอย่างยั่งยืน อนึ่ง ข้อควรระวัง ต้องปฏิบัติตามกฎหมายเกี่ยวกับที่ธรณีสงฆ์ และได้รับอนุญาตจากคณะสงฆ์หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การใช้ที่ดินต้องสอดคล้องกับหลักธรรมทางศาสนา และไม่ขัดต่อวัตถุประสงค์ของที่ธรณีสงฆ์ และต้องมีการจัดการอย่างโปร่งใส และรายได้ที่ได้มาควรนำกลับมาพัฒนาวัดและชุมชน การนำที่ธรณีสงฆ์ไปใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม จะช่วยสร้างรายได้และพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน โดยไม่ละเมิดหลักศาสนาและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และ 3) การใช้เพื่อสาธารณประโยชน์อื่น ๆ ประกอบด้วย 1) การจัดการพื้นที่อย่างยั่งยืน อาทิ การสร้างสวนสาธารณะ การปลูกต้นไม้เพิ่มพื้นที่สีเขียว การสร้างแหล่งน้ำ การประปา 2) การพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้หรือสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อาทิ การสร้างศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศาสนา การฝึกอบรมการปฏิบัติธรรม หรือการจัดงานเทศกาลท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวและสร้างรายได้ให้กับชุมชน 3) การพัฒนาพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมและเศรษฐกิจท้องถิ่น อาทิ การปลูกพืชเศรษฐกิจหรือพืชสมุนไพรที่มีมูลค่าสูง การส่งเสริมการเกษตรแบบอินทรีย์ หรือการใช้เทคโนโลยีใหม่ในการเกษตร อาจช่วยเพิ่มมูลค่าให้กับที่ดินเหล่านั้น 4) การพัฒนาฐานบริการสาธารณะ อาทิ สถานพยาบาลชุมชน ศูนย์บริการทางสังคม หรือสถานที่พักผ่อนสำหรับผู้ยากไร้ และ 5) การสร้างพื้นที่สำหรับกิจกรรมสันทนาการและการกีฬา อาทิ สนามกีฬา สนามเด็กเล่น หรือพื้นที่ออกกำลังกายกลางแจ้ง ด้วยแนวทางเหล่านี้ การพัฒนาพื้นที่ที่ธรณีสงฆ์ สามารถช่วยเสริมสร้างสวัสดิการและคุณภาพชีวิตให้กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน และมีประโยชน์ต่อสาธารณชน

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพปัญหาการพัฒนาพื้นที่ที่ธรณีสงฆ์ของวัดในพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี ได้แก่ 1) กฎหมาย การไม่บังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างเด็ดขาด เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงคู่สัญญา โดยไม่มีนิติกรรมรับรอง 2) คณะสงฆ์ ถูกละเลยในการบริหารจัดการที่ธรณีสงฆ์ ให้โอกาสพุทธศาสนิกชนได้ใช้ประโยชน์ แต่ได้มอบหมายให้ผู้เกี่ยวข้อง ดำเนินการ 3) คณะกรรมการ คือ ผู้แทนของวัด หากแต่ดำเนินการได้เพียงสำรวจทราบที่ตั้งของที่ธรณีสงฆ์ แต่บางพื้นที่ไม่สามารถบังคับใช้ระเบียบได้ อาทิ ความเห็นอกเห็นใจ และ 4) สัญญา ที่ธรณีสงฆ์บางแปลง ผู้เช่าเดิมนำไปให้บุคคลที่ 3 เช่าต่อ ซึ่งไม่สามารถทราบระยะเวลาการเช่า จึงยากต่อการติดตามสัญญาเดิม และการทำสัญญา

ใหม่ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูปลัดคำธณ แก้วเกลี้ยง และคณะ (2565) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการศาสนสมบัติของวัดในพระพุทธศาสนา พบว่า การจัดการศาสนสมบัติของวัดในพระพุทธศาสนา ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 มีบทบัญญัติเกี่ยวกับศาสนสมบัติไว้ดังนี้“มาตรา 40 ศาสนสมบัติแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ศาสนสมบัติกลาง ได้แก่ ทรัพย์สินของพระศาสนาซึ่งมิใช่ของวัดใดวัดหนึ่ง 2) ศาสนสมบัติของวัด ได้แก่ ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่งการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติกลางให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นเจ้าของศาสนสมัตินั้น จัดประโยชน์ให้คำแนะนำและช่วยเหลือในการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติวัดในส่วนกลางที่ดำเนินการจัดประโยชน์เองให้เป็นไปตามกฎ กระทรวง กฎหมาย ระเบียบ คำสั่ง และมติมหาเถรสมาคมที่เกี่ยวข้อง ด้วยวัดในพระพุทธศาสนาเป็นสถานที่ทางศาสนาเป็นที่ใช้ประกอบศาสนกิจและเป็นที่พักของพระภิกษุสงฆ์ในการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและประกอบกิจของสงฆ์ เป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมและบำเพ็ญกุศลของพุทธบริษัททั้งหลาย และเป็นสถานที่ในการให้การศึกษาอบรมขัดเกลาบุคคลให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม การจัดการทรัพย์สินในส่วนของวัด ซึ่งเจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแลตามอำนาจหน้าที่ด้วยเหตุที่วัดเป็นนิติบุคคล ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ของนิติบุคคล ซึ่งนิติบุคคลเป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิตจิตใจ ไม่สามารถแสดงเจตนาหรือทำการได้ด้วยตนเอง เจ้าอาวาสมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารจัดการวัด ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 37 บำรุงรักษาวัด การดูแลและรักษาศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนด งานจัดการศาสนสมบัติวัดต้องมีการวางระบบ กำหนดหลักเกณฑ์ และวิธีการปฏิบัติในการจัดประโยชน์ศาสนสมบัติวัด เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมปัจจุบันได้อย่างถูกต้อง และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาคำพันธ์ ปากโร และคณะ (2561) สรุปว่า การจัดการที่ดินของวัดในสังคมไทย อาทิ ปัญหาที่ดินวัดในจังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่ การเช่าที่ดินวัดของวัดหลวง การยกที่ดินวัดร้างของวัดป่าพระพิฆเนศวร การนำที่ดินวัดไปจัดสรรประโยชน์ของวัดด้ามพร้า ซึ่งทั้งหมดแก้ปัญหาด้วยความเมตตา ผ่านการประนีประนอมเป็นหลักสำคัญ ทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของกฤติน จันทร์สนธิมา (2561) สรุปผลจากการวิจัยชุมชนเกี่ยวกับศาสนสมบัติแบบสังคมประชาธิปไตยว่า การแต่งตั้งคณะกรรมการวัด ไวยาวัจกรให้ทำหน้าที่ช่วยเหลือกิจการต่างๆ ตามที่กฎกระทรวง (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2511 ให้อำนาจไว้ ซึ่งต้องมีการทำหลักฐานการรับจ่าย บันทึกรายรับรายจ่าย รายงานข้อมูลทางการเงิน ให้สอดคล้องกับวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ.2511) รวมทั้งการเก็บรักษาเงินบริจาคของวัด ในรูปแบบการฝากธนาคารในนามของวัด ซึ่งเป็นไปตามกฎกระทรวงฉบับที่ 2 พ.ศ.2511 ข้อ 5 หากมีรายรับที่เกิดจากเงินผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการให้เช่าที่ธรณีสงฆ์จำนวนมาก จึงต้องมีการแต่งตั้งคณะกรรมการเช่าที่ดินขึ้นมาจัดการเรื่องการเก็บเงินผลประโยชน์และทำนิติกรรมแทนวัดโดยเฉพาะ หลังจากดำเนินการเสร็จสิ้นแล้วคณะกรรมการจะนำเงินไปฝากธนาคารในนามของวัดเช่นเดียวกับการเก็บรักษาเงินบริจาคของวัดอื่น จากนั้นจึงทำการรายงานข้อมูลการเงินวัดตามลำดับขั้นตอนการปกครองคณะสงฆ์ และรายงานสำนักงานพระพุทธศาสนา

2. กระบวนการพัฒนาพื้นที่ธรณีสงฆ์ตามหลัก “บวร” ของวัดในจังหวัดเพชรบุรี ได้แก่ 1) บ้าน/ชุมชน บ้านและชุมชนสำคัญในการพัฒนาพื้นที่ธรณีสงฆ์ ทำให้การวางแผน การดำเนินงาน และการติดตามประเมินผลมีประสิทธิภาพ และตอบสนองความต้องการของทุกฝ่าย ประกอบด้วย 1.1) สำรวจและวิเคราะห์พื้นที่ 1.2) ทหารือกับชุมชนและวัด 1.3) วางแผนการพัฒนา 1.4) ขออนุญาตและประสานงาน 1.5) ดำเนินการพัฒนา 1.6) บริหาร

จัดการและติดตามผล และ 1.7) ส่งเสริมความยั่งยืน 2) วัด/เจ้าอาวาส มีบทบาทพัฒนาพื้นที่ธรณีสัณฐานให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และเป็นประโยชน์ต่อพระศาสนาและชุมชน ประกอบด้วย 2.1) สำรวจและวางแผน 2.2) ทหารหรือกับชุมชน 2.3) ขออนุญาตและปฏิบัติตามกฎหมาย 2.4) ระดมทรัพยากร 2.5) ดำเนินการพัฒนา 2.6) ติดตามและประเมินผล 2.7) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน และ 2.8) รักษาความยั่งยืน และ 3) ราชการ ภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนและส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่ธรณีสัณฐานให้เป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย 3.1) ศึกษาข้อกำหนดและนโยบาย 3.2) ประสานงานกับคณะสงฆ์และชุมชน 3.3) สำรวจและวิเคราะห์พื้นที่ 3.4) จัดทำแผนพัฒนา 3.5) ขออนุมัติโครงการ 3.6) ระดมทรัพยากร 3.7) ดำเนินการพัฒนา 3.8) ติดตามและประเมินผล 3.9) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน และ 3.10) รักษาความยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูวิชิตกิจจาภิวัฒน์ (จนทโชโต/เรืองศรี) และคณะ (2560) กล่าวถึงการบริหารจัดงานวัดไว้ว่า การจัดการองค์กรต้องคำนึงถึงศักยภาพความสามารถ ในการรองรับของพื้นที่ และกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง พระสังฆาธิการควรยึดหลักเกณฑ์ ขั้นตอน วิธีการ ตามที่สำนักงานศาสนสมบัติได้วางคำแนะนำไว้ เช่น ด้านการจัดคนเข้าทำงาน พระสังฆาธิการต้องมีความรู้และความเข้าใจคุณนามีประสบการณ์มากน้อยหรือเข้าใจเฉพาะด้าน ด้านการสั่งการ หากอาศัยพระสังฆาธิการเพียงรูปเดียวไม่สามารถขับเคลื่อนภารกิจการดูแลรักษาศาสนสมบัติของวัดได้ จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ด้านการควบคุม ใช้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนท้องถิ่นให้มากที่สุด โดยองค์กรของรัฐเป็นผู้สนับสนุนการปฏิบัติงาน ซึ่งทุกภาคส่วนต้องใช้พื้นฐานอธิปไตย 4 เป็นเครื่องมือสู่การรับผิดชอบร่วมกัน และสอดคล้องกับงานวิจัยของโกญจนาท เจริญสุข และคณะ (2561) กล่าวว่า ความมั่นคงในการใช้ประโยชน์ในที่ดินธรณีสัณฐานต้องมีการบริหารจัดการร่วมกับวัด ได้แก่ 1) การสร้างความสามัคคี การตระหนักถึงลักษณะพื้นที่ และความต้องการของชุมชนว่า พื้นที่ธรณีสัณฐานได้จัดสรรให้ใช้ประโยชน์สำหรับคนรายได้ น้อยเพื่อการอยู่อาศัย 2) การสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกับวัดและชุมชน มากกว่าการอยู่ในฐานะผู้เช่ากับผู้ให้เช่า อาทิ สร้างกิจกรรมพิเศษร่วมกัน ที่นอกเหนือจากการจัดกิจกรรมตามประเพณี ซึ่งชุมชนควรมีการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมของวัดอย่างสม่ำเสมอและมีทิศทางเดียวกันกับวัด ตามกำลังที่สามารถช่วยได้ 3) การแต่งตั้งคณะกรรมการชุมชนในการทำหน้าที่บริหารจัดการผลประโยชน์แทนวัด และการพัฒนาสภาพชุมชนให้น่าอยู่และมีความสงบ และ 4) การบริหารจัดการวัดและชุมชนต้องมีคณะกรรมการพิจารณาใช้ประโยชน์ร่วมกัน อาทิ ชุมชนมีบทบาทแสดงความคิดเห็น หรือมีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการวัด หรือคณะกรรมการจัดการผลประโยชน์ของวัด เพื่อจะได้ช่วยเหลือและเป็นส่วนหนึ่งในการรับทราบปัญหา และช่วยแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นกับการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ธรณีสัณฐานและสุดท้ายการสร้างกองทุนออมทรัพย์ เพื่อเช่าที่ดินกับวัดแบบยกแปลงในรูปสหกรณ์ออมทรัพย์ ซึ่งดำเนินการแบบมีสัญญาเช่าระยะยาว

3. การประเมินผลการพัฒนาพื้นที่ธรณีสัณฐานตามหลัก “บวร” ของวัดในจังหวัดเพชรบุรี ได้แก่ 1) การใช้เพื่อประโยชน์ทางศาสนา ประกอบด้วย 1.1) ศูนย์เรียนรู้ทางศาสนาและวัฒนธรรม 1.2) เกษตรกรรมเชิงพุทธ 1.3) การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม 1.4) พลังงานสะอาดและสิ่งแวดล้อม 1.5) ศูนย์ปฏิบัติธรรมและสุขภาพ 1.6) โครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม 1.7) ศูนย์นวัตกรรมชุมชน 1.8) แพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อการบริจาคและกิจกรรมทางศาสนา 1.9) โครงการศิลปะและวัฒนธรรม 1.10) การจัดการขยะและรีไซเคิล 1.11) โครงการส่งเสริมการศึกษา 1.12) การใช้โดรนและเทคโนโลยีการเกษตร 1.13) โครงการธนาคารต้นไม้ และ 1.14) การสร้าง

เครือข่ายความร่วมมือ 2) การนำที่ดินไปให้เช่าเพื่อหารายได้เข้าวัด ประกอบด้วย 2.1) การเช่าที่ดินเพื่อการเกษตร 2.2) การเช่าที่ดินเพื่อการพาณิชย์ 2.3) การพัฒนาพื้นที่เพื่อการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม 2.4) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนา 2.5) การพัฒนาพื้นที่เพื่อสาธารณประโยชน์ 2.6) การร่วมมือกับภาครัฐและเอกชน 2.7) การสร้างรายได้ผ่านพลังงานสะอาด 2.8) การจัดการอย่างยั่งยืน อนึ่ง ข้อควรระวัง ต้องปฏิบัติตามกฎหมายเกี่ยวกับที่ดินสงฆ์ และได้รับอนุญาตจากคณะสงฆ์หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การใช้ที่ดินต้องสอดคล้องกับหลักธรรมทางศาสนา และไม่ขัดต่อวัตถุประสงค์ของที่ดินสงฆ์ และต้องมีการจัดการอย่างโปร่งใส และรายได้ที่ได้มาควรนำกลับมาพัฒนาวัดและชุมชน การนำที่ดินสงฆ์ไปใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม จะช่วยสร้างรายได้และพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน โดยไม่ละเมิดหลักศาสนาและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และ 3) การใช้เพื่อการสาธารณประโยชน์อื่น ๆ ประกอบด้วย 1) การจัดการพื้นที่อย่างยั่งยืน อาทิ การสร้างสวนสาธารณะ การปลูกต้นไม้เพิ่มพื้นที่สีเขียว การสร้างแหล่งน้ำ การประปา 2) การพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้หรือสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อาทิ การสร้างศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศาสนา การฝึกอบรมการปฏิบัติธรรม หรือการจัดงานเทศกาลท้องถิ่น ซึ่งจะส่งเสริมการท่องเที่ยวและสร้างรายได้ให้กับชุมชน 3) การพัฒนาพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมและเศรษฐกิจท้องถิ่น อาทิ การปลูกพืชเศรษฐกิจหรือพืชสมุนไพรที่มีมูลค่าสูง การส่งเสริมการเกษตรแบบอินทรีย์ หรือการใช้เทคโนโลยีใหม่ในการเกษตร อาจช่วยเพิ่มมูลค่าให้กับที่ดินเหล่านั้น 4) การพัฒนาฐานบริการสาธารณะ อาทิ สถานพยาบาลชุมชน ศูนย์บริการทางสังคม หรือสถานที่พักผ่อนสำหรับผู้ยากไร้ และ 5) การสร้างพื้นที่สำหรับกิจกรรมสันทนาการและการกีฬา อาทิ สนามกีฬา สนามเด็กเล่น หรือพื้นที่ออกกำลังกายกลางแจ้ง ด้วยแนวทางเหล่านี้ การพัฒนาพื้นที่ที่ดินสงฆ์ สามารถช่วยเสริมสร้างสวัสดิการและคุณภาพชีวิตให้กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน และมีประโยชน์ต่อสาธารณชน สอดคล้องกับงานวิจัยของวงศ์กร จันทวิเศษ (2561) วิจัยเรื่อง โอกาสในการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินสงฆ์วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร พบว่า วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหารได้มีความประสงค์ในการให้เช่าพื้นที่ที่ดินสงฆ์เพื่อการอยู่อาศัย โดยมอบให้สำนักงานพระพุทธศาสนาเป็นผู้ดูแล จัดการเรื่อง การแบ่งแปลงพื้นที่ให้เช่า และดูแลผลประโยชน์จากอัตราค่าเช่า ที่มีเกณฑ์มาตรฐานในการเก็บค่าเช่าตามมติมหาเถรสมาคม ทำให้พื้นที่ที่ดินสงฆ์ของวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหารมีการใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อการอยู่อาศัย เกิดเป็นชุมชนเก่าแก่มากมายที่มีการขึ้นทะเบียนชุมชนในปี พ.ศ. 2535 ซึ่งในปัจจุบันชุมชนได้หยุด การพัฒนาและทรุดโทรมลงไป เนื่องจากผู้เช่าได้รับสัญญาเช่าระยะเวลาเพียงปีต่อปีทำให้เกิดความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัย นำมาซึ่งปัญหาการปล่อยเช่าช่วงสัญญา ให้กับผู้เช่าใหม่ต่อจากผู้เช่าเดิมที่ย้ายออกไป โดยมีการเรียกเก็บค่าเช่าที่แพงขึ้นจากเกณฑ์มาตรฐานของมหาเถรสมาคม ซึ่งทางวัดไม่ได้รับผลประโยชน์จากการปล่อยเช่าต่อของ ผู้เช่าเดิม จากประเด็นในเรื่องระยะเวลาสัญญาเช่าที่มีระยะสั้นและการวิเคราะห์รูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่ที่ดินสงฆ์ที่วัดถือเอกสิทธิ์ในพื้นที่ ทำให้สรุปได้ว่า พื้นที่ที่ดินสงฆ์วัด กัลยาณมิตรวรมหาวิหารมีโอกาสเปลี่ยนแปลงได้และจากการวิเคราะห์ถึงบทบาทที่สำคัญและเจตจำนงของวัดในการนำพื้นที่ไปใช้ประโยชน์ด้านอื่นๆ ทำให้ทราบถึงทิศทางการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินสงฆ์ที่เอื้อประโยชน์ในด้านสาธารณะสงเคราะห์มากขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของวัดที่มีต่อสังคมส่วนรวมตามที่กฎหมายมหาเถรสมาคมได้กำหนดไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของมงคลลักษณ์ มัทพพันธุ์ (2565) วิจัยเรื่อง ความมั่นคงในที่อยู่อาศัยของคนจนเมืองในกรุงเทพมหานคร: กรณีศึกษาเปรียบเทียบชุมชน 2 แห่งในย่านบึงกุ่ม-นวมินทร์ พบว่า ความมั่นคงในที่อยู่อาศัยของคนจนเมืองเป็นเรื่องที่พัวพัน

กับความมั่นคงของมนุษย์ในมิติอื่น ๆ เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งความมั่นคงทางเศรษฐกิจผู้วิจัยพบว่าคนจนจะเลือกที่อยู่อาศัยให้เหมาะกับอาชีพของตนเองเสมอ การช่วยเหลือของภาครัฐในอดีตในรูปแบบการให้เงินกู้แก่คนจนเมืองเพื่อนำไปซื้อที่ดินเปล่าที่รัฐจัดสรรให้ในราคาถูก เช่น กรณีสุวรรณประสิทธิ์ 2 และสุวรรณประสิทธิ์ 3 หรือให้กรรมสิทธิ์ในที่ดินที่รัฐจัดสรรให้ฟรี อาทิ กรณีสุวรรณประสิทธิ์ 1 ไม่สามารถสร้างความมั่นคงในที่อยู่อาศัยอย่างถาวรให้กับคนจนเมืองได้ เพราะขาดการช่วยเหลือให้คนจนเมืองมีความมั่นคงทางอาชีพและรายได้หลังย้ายเข้ามาอยู่ในอีกทางหนึ่ง การมีที่อยู่อาศัยในเมืองที่มีต้นทุนการเข้าถึงไม่สูงมากนัก อาทิ บ้านเช่าราคาถูก ก็ไม่สามารถถูกมองข้ามหรือละเลยว่าไม่สามารถสร้างความมั่นคงในที่อยู่อาศัยให้กับคนจนเมืองได้ เรื่องราวจากผู้คนในชุมชนห้องเช่าสาเล้งสะท้อนว่า การอยู่อาศัยในบ้านเช่าราคาถูกในเมือง ช่วยให้คนจนจากต่างจังหวัดสามารถจัดการกับชีวิตได้คล่องตัวกว่า การเช่าบ้านอยู่เป็นเงื่อนไขสนับสนุนให้คนจนดิ้นรนสู้ชีวิตต่อไปได้ เพราะพวกเขายังสามารถออกไปทำงานมีรายได้ และเอาเงินมาใช้พัฒนาชีวิตและครอบครัว โดยไม่ต้องพะวงกับการผ่อนชำระหนี้ก้อนโตที่เกิดจากการซื้อที่ดินและปลูกสร้างบ้าน และสอดคล้องกับงานวิจัยของพิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ (2567) วิจัยเรื่อง บทสำรวจชีวิตของคนจนเมืองหลุกระบบ: กรณีศึกษาคนจนเข้าบ้าน/ห้องในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า กลุ่มคนจนเข้าบ้าน/เช่าห้องมีลักษณะขาดความมั่นคงในที่อยู่อาศัย ขาดนโยบาย และหน่วยงานดูแลโดยตรง งานวิจัยมีข้อเสนอว่า ภาครัฐควรกำหนดนโยบายด้านบ้านเช่าห้องเช่าและ ตั้งกระทรวงที่กำหนดนโยบายที่ครอบคลุมด้านที่อยู่อาศัยโดยตรง ทั้งควรขยายอำนาจการดูแลบ้าน/ห้องเช่า ให้รัฐบาลท้องถิ่น

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการที่ธรณีสงฆ์ตามหลัก “บวร” ของวัดในจังหวัดเพชรบุรี” สามารถสังเคราะห์สรุปและข้อเสนอแนะได้ดังนี้ 1. สรุป ได้แก่ 1. บริหารจัดการ : จัดตั้งหน่วยงานกลางกำกับดูแลประกอบด้วย ภาครัฐ เอกชน และชุมชน กฎหมาย : ปรับปรุงกฎหมายให้ชัดเจน ทันสมัย ป้องกันการบุกรุกส่งเสริมสนับสนุน : รัฐสนับสนุนงบประมาณและความรู้แก่วัด มีส่วนร่วม: ส่งเสริมชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจ อนุรักษ์ : กำหนดมาตรการอนุรักษ์พื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และธรรมชาติ 2. การกำหนดนโยบาย : มหาเถรสมาคม หรือ สนง.พุทธศาสนาแห่งชาติ ควรกำหนดนโยบายให้วัด หรือเจ้าอาวาสให้นำที่ดินที่เป็นที่ธรณีสงฆ์ออกไปใช้ประโยชน์ เพื่อเป็นการพัฒนาพื้นที่ ดีกว่าปล่อยให้รกร้างว่างเปล่าไม่ได้ทำประโยชน์ให้เกิดโดยการกำหนดเป็นนโยบายไว้กว้างๆเพื่อให้แต่ละวัด ในแต่ละจังหวัดได้ใช้ดุลพินิจตัวเองให้เหมาะสมต่อไป 3. วางแผนปฏิบัติการ : กำหนดเป้าหมาย แนวทาง และงบประมาณให้ชัดเจน สอดคล้องกับหลัก “บวร” และความต้องการชุมชน มีส่วนร่วม : เปิดโอกาสให้ชุมชนร่วมวางแผนและตัดสินใจในการพัฒนาพื้นที่ โปร่งใส : บริหารจัดการอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ และเป็นไปตามระเบียบ หลากหลาย: ใช้ประโยชน์ที่ดินให้หลากหลายและเหมาะสมกับบริบทของแต่ละวัด และ 2. ข้อเสนอแนะ ได้แก่ 2.1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ควรมีนโยบายที่ครอบคลุมด้านต่างๆ ดังนี้ บริหารจัดการ : จัดตั้งหน่วยงานกลางกำกับดูแล ประกอบด้วยภาครัฐ เอกชน และชุมชน กฎหมาย : ปรับปรุงกฎหมายให้ชัดเจน ทันสมัย ป้องกันการบุกรุก ส่งเสริมสนับสนุน : รัฐสนับสนุนงบประมาณและความรู้แก่วัด มีส่วนร่วม: ส่งเสริมชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจ อนุรักษ์ : กำหนดมาตรการอนุรักษ์พื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และธรรมชาติ 2.2) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ วัดควรนำที่ดินธรณีสงฆ์ออกไปใช้ประโยชน์เพื่อประโยชน์ของวัด สังคม ชุมชน ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

การท่องเที่ยว เป็นต้น และ 2.3) ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป การพัฒนาพื้นที่ที่ธรณีสงฆ์ ผลกระทบ : ศึกษาผลกระทบของการพัฒนาต่อชุมชนในทุกด้าน (เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม) มีส่วนร่วม : ศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ อุปสรรค และปัจจัยส่งเสริม บริหารจัดการ : ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่อย่างยั่งยืน ทั้งด้านการเงิน การบริหาร และการอนุรักษ์ เปรียบเทียบ : ศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการพัฒนาในบริบทที่แตกต่างกัน เพื่อนำบทเรียนมาปรับใช้

บรรณานุกรม

- วงศ์กร จันทวิเศษ. (2561). โอกาสในการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ธรณีสงฆ์วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร. ใน (การค้นคว้าอิสระหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการออกแบบชุมชนเมือง). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กฤติน จันทร์สนธิมา. (2561). การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศาสนสมบัติโดยแนวทางพระราชรัฐ: กรณีศึกษาของวัดจันเสนและวัดตากฟ้า. สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน, 11(1), 113-180.
- กฤติน จันทร์สนธิมา. (2561). การศึกษาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศาสนสมบัติโดยใช้แนวทางพระราชรัฐ. ใน (รายงานการวิจัย). กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- โกญจนาท เจริญสุข และคณะ. (2561). แนวทางในการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ธรณีสงฆ์อย่างมั่นคงของชุมชนในเขตสายไหม. วารสาร มจร การพัฒนาสังคม, 3(1), 6๙0-6๙๙.
- พระครูปลัดคำธณ แก้วเกลี้ยง และคณะ. (2565). ารจัดการศาสนสมบัติของวัดในพระพุทธศาสนา. วารสารมหาจุฬานาครทรรค์, ๙(6), 33๙-353.
- พระครูวิชิตกิจจาภิวัฒน์ (จนทโชโต/เรืองศรี). (255๙). การพัฒนาการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในจังหวัดชลบุรี. ใน (คุขนิพนธ์พุทธศาสนดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูวิชิตกิจจาภิวัฒน์ (จนทโชโต/เรืองศรี) และคณะ. (2560). การพัฒนาการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในจังหวัดชลบุรี. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 6(2) (ฉบับพิเศษ), 370-371.
- พระมหาคำพันธ์ ปากโร และคณะ. (2561). การจัดการที่ดินของวัดในพระพุทธศาสนา. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 6(2), 5๙5-605.
- พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์. (2567). บทสำรวจชีวิตของคนจนเมืองหลดระบบ: กรณีศึกษาคนจนเข้าบ้าน/ห้องในเขตกรุงเทพมหานคร. วารสารสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 54(1), 26-45.
- มงคลลักษณ์ มัทวพันธุ์. (2565). ความมั่นคงในที่อยู่อาศัยของคนจนเมืองในกรุงเทพมหานคร: กรณีศึกษาเปรียบเทียบชุมชน 2 แห่งในย่านบึงกุ่ม-นวมินทร์. ใน (วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เสนาะ ตีเยาว์. (2544). หลักการบริหาร. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.